

Kıbrıs Türk İdaresine Nasıl Girdi: Bir Fetih Ve Tarihçiler*

Johann Strauss

Mehmet Akif ERDOĞRU**

Kıbrıs'ta Venedik idaresi 1570-1571 yıllarında sona erdi. Osmanlı Ordusu, yerel Ortodoks Rum nüfus tarafından kısmen desteklendiğinden dolayı, Mağusa hariç olmak üzere, adanın tümünü ele geçirirken çok az sorun ile karşılaştı. Geçmişe bakarak, o dönemde Doğu Akdeniz'in tümünün Türklerin elinde olması sebebiyle, Kıbrıs'ın da Osmanlı idaresine girmesi oldukça mantıklı ve hatta kaçınılmaz olarak görülebilir ve bu bölgede ondan başka bir amir kolay kolay hayal edilemeyebilir. Bununla beraber, bu fethin sebepleri ve fethin kendisi, tarihçilerin merakını uyandıran ve hatta tarihçileri çileden çıkartan bazı pek çok sorunlu yönleri barındırmaktadır.

Birkaç nokta tartışmalıdır: birincisi, Venedik idaresindeki Kıbrıs üzerine sefer yapmaya izin veren Şeyhülislam Ebussuud Efendi'nin fetvası ile Osmanlıların barış anlaşmasını bozmaları; ikincisi, İspanyol Müslümanlarının yaptıkları mücadeleye Osmanlıların yardım etmeyi kabul etmemeleri;¹ üçüncüsü, fetih hazırlıklarının yapılmasında, Nakşa Dükü Yasef Nassi'nin etkisi ve dördüncüsü de Mağusa'nın Venedikli komutanı Marc Antonia Bragadin'e yapılan korkunç bir davranışla ceza verilmesidir.

On altıncı yüzyılın sonu ile on yedinci yüzyıl Osmanlı tarihçileri, Kıbrıs'a yönelik bu seferin hukuksal nedenini arama konusuyla pek fazla ilgilenmezler. Mustafa Selaniki² (1540-1600), Kroniği'nde, Şehzade Selim'in (daha sonra *Sultan* oldu), Mısır'dan kendisine gönderilen şeker, pirinç, at ve hediyeler taşıyan yük gemilerinin kötü havadan dolayı Kıbrıs'a sığındığı zaman, burada bu yüklerin

---

* *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*, Cilt: 82, Viyana 1992, s. 325-334'de Anton C. Schaendlinger'in anısına yayımlanan, Johann Strauss'un 'How Cyprus came under Turkish rule: a conquest and the historian' başlıklı İngilizce makalesi, Mehmet Akif Erdoğan tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir.

** Prof. Dr., Ege Üniversitesi Tarih Bölümü, İzmir, aerdogru@gmail.com

¹ 1568'de Endülüs Müslümanları, 'Alpujarras İkinci İsyân' adıyla yeniden isyan ettiler. Bu isyan, 1570 Sonbaharı'nda nihâi olarak bastırıldı.

² Selaniki hakkında bkz. Mehmet İpşirli, 'Mustafa Selaniki and his History', *Tarih Enstitüsü Dergisi*, IX, 1978, s. 417-472.

'melun kâfirler' tarafından ele geçirildiğinden dolayı kırıgın olduğunu belirtir. Bu malları iade etmek isteyen Venedikliler ona cesaretle şu cevabı vermişlerdir: 'bu malların ona (Şehzade Selim) ait olduğunu biz nasıl bilelim'. Selanikî, bunların başka ihanetler yaptıklarını belirterek, Sultan'ın neticede adayı fethetme karar verdiğini yazar.³

Solakzade olarak bilinen Mehmed Hemdemî⁴ (1590-1657), Kıbrıs adasının Müslüman orduları tarafından bir kaç kez fethedildiği gerçeğini belirtir. Hz. Muhammed'in sahabelerinden bazılarının kabirleri Kıbrıs'tadır, Hz. Muhammed'in süt annesi Ümm Haram'ın⁵ kabri de bunlar arasındadır. Bu ilk Arap istilasından sonra, 1415'te Mısır Sultanı Eşref tarafından gönderilen bir ordu, adayı bir kez daha ele geçirmiştir.⁶ '*Bir kaç kez darüislam haline gelmesinden sonra, bir vesile ile kâfirlerin eline düştü, bu durum gayret-i İslam'a aykırı idi*'. Bundan dolayı, Sultan Selim, adayı fethetme karar verdi.⁷ Selanikî gibi, Solakzade de Ebussuud'un fetvasını belirtmez.

Fethin en tafsilatlı tanımlarından biri, İbrahim Peçevî⁸ (1574-1650) tarafından yapılmıştır. Bu tarif, kısmen, Gelibolulu Mustafa Âli'nin⁹ (1541-1600) kroniğinde kayıtlı kayıtların şahitliği üzerine dayanmaktadır. Peçevî, barış anlaşmasının ihlal edildiğinin birazcık farkında gibi görünür, ama suç

³ Karşılaştır: *Tarih-i Selanikî*, İstanbul, Matbaa-i Amire, 1281 (1864), (reprodüksiyonu, Freiburg, 1970), s. 100 ve yeni edisyon kritiği, Mehmet İpşirli, *Selanikî Mustafa Efendi, Tarih-i Selanikî, I*, İstanbul 1989, s. 77.

⁴ Solakzade hakkında şu maddeye bkz. M. K. Özergin, 'Solak-zade', *İslam Ansiklopedisi*, X, s. 748-750

⁵ Ümm Haram bint Milhan, Hz. Muhammed'in akrabası Ubade b. el-Samit'in karısı idi. Kıbrıs'ta katırdan düşerek öldü. 'Hala Sultan Tekkesi' denilen kabri, Larnaka'nın yaklaşık dört mil güneyinde bulunmaktadır. (Arapça ve Osmanlıca kaynaklar hakkında bkz. Ekaterini Chr. Aristidou, *The Tekke of Hala Sultan*, (Rumca ve İngilizce olarak), Lefkoşa 1981).

⁶ Meşhur Memluk Sultanı el-Melik el-Eşref Ebu el-Nasr el- Barsbay'ın (1422-38) büyük bir ordu ile Kıbrıs'a yaptığı sefer, 1426'da gerçekleşti. Kıbrıs Kraliyet Ordusu, Hrokitiya savaşında mağlup edildi. Kıbrıs, bundan sonra Memluklara haraç öder hale geldi.

⁷ Solakzade Mehmed Hemdemî, *Tarih-i Solakzade*, İstanbul, Mahmud Bey Matbaası, 1298 (1881), s. 592. Bu kitabın çağdaş Türkçe ile baskısı, Vahid Çabuk tarafından: *Solakzade Mehmed Hemdemî Çelebi, Solak-Zade Tarihi*, 2 cilt, İstanbul 1989, Kültür Bakanlığı Yayınları: 1088-89, II, s. 323-324.

⁸ Peçevî veya Peçuyî, Macaristan'ın Pécs kasabasından olduğundan dolayı, (Osmanlıca'da Peçuy), bkz. Şerafeddin Turan, 'Peçevî, İbrahim' maddesi, *İslam Ansiklopedisi*, IX, s. 543-45.

⁹ '*Merhum Ali Efendinin bu fetihde mevcud olub ve Mustafa Paşa lisanından dahi naklen tarihinde irad ettiği mazmun budur*' (s. 491). Biyografik kaynaklar, Âli'nin Lala Mustafa Paşa ile birlikte Kıbrıs'a gittiğini göstermediğinden dolayı (Cornell Fleischer, *Bureaucrat and Intellectual in the Ottoman Empire, the historian Mustafa Ali (1541-1600)*, Princeton Üniversitesi yayınları, 1986), bu aldatmacalı bir sözdür.

Venediklilerin üzerine atar. Venedikli kâfirler ile sulh ü salah sağlanmasına rağmen, Mısır'a gitmek isteyen gemilerin, seyyahların, tacirlerin ve hacıların Kıbrıs eşkiyasının elinden zarar gördüklerini belirtir. Bundan dolayı, Sultan'ın şeref ve gayreti, bunlara karşı şeyhülislamın fetvasıyla yasallaştırılan bir sefer yapılmasına ihtiyaç doğurmuştur. Bu fetva tam metni olarak bu kronikte verilmiştir.¹⁰

Bu örnekler, Kıbrıs fethinin, bu vakanüvislerin gözünde, tam olarak doğrulandığını göstermektedir.

Osmanlılar daha önce bilmedikleri kaynakları kendilerine sağlayan Avrupalı tarihçilerin yazılarıyla tanıştığı on dokuzuncu yüzyılda, bir şeyler değişmiştir. Batılı tarih yazımının son Osmanlı tarih yazımı üzerindeki etkisi, hemen hemen hiç yazılmamıştır. Osmanlı tarihi belli bir döneme kadar gözden geçirilmeli ve yerli tarihçiler tarafından yeniden yazılmalıydı. ¹¹ On dokuzuncu yüzyılın bütün tarihçileri, Batı kaynaklarını eşit biçimde kullanmamalarına rağmen,- Ahmed Cevdet Paşa ile Mustafa Nuri Paşa¹² gibi önemli kişiler istisna- çok az tarihçi bu albeniye dayanabildi.

Bu makale, o dönemde Osmanlılar ile ilgili tüm genel Batılı kaynaklar ile ilgilenemez. Bununla beraber, bir tarihçi, fevkalade bir rol oynadı: Avusturyalı Josef von Hammer¹³ (1774-1856). Onun on ciltlik, ilk kez 1827-1835 tarihleri arasında Peşte'de basılan *Geschichte des Osmanischen Reiches* (Osmanlı İmparatorluğunun Tarihi), daha sonra J. J. Hellert¹⁴ tarafından Fransızca'ya

¹⁰ Karşılaştır: *Tarih-i Peçenî*, 2 cilt, İstanbul, Matbaa-i Amire, 1281 (1866), bir önsöz ve dizin ile yeni baskısı, Fahri Ç. Derin ile Vahit Çabuk tarafından yapılmıştır, İstanbul 1980, I, s. 486-91.

¹¹ On dokuzuncu yüzyıldaki Osmanlı tarih yazımıyla ilgili karşılaştırmalı çalışmalar hala yoktur. Özet bir bakış için bkz. Ercüment Kuran, 'Ottoman Historiography of the Tanzimat Period', Ed., B. Lewis ve P. M. Holt, *Historians of the Middle East*, Londra 1962, s. 422-29

¹² Mustafa Nuri Paşa'nın (1824-1889) Osmanlı Devleti'nin umumi tarihi olan *Netayic el-Vukuat*'i, ilk olarak 1877-1879 yılları arasında basıldı. On dokuzuncu yüzyılda yazılmış en ünlü tarih yazımı çalışmalarından biridir. Mısır beylerbeyi tarafından gönderilen ve Kıbrıslı korsanlar tarafından ele geçirilen atlardan, Selim'in tahta geçince bunlardan intikam alacağından ilk kez söz eder (Karşılaştır: *Netayic el-Vukuat*, 2. edisyonu, İstanbul, Uhuvvet Matbaası, 1327 (1911), I, s. 99-100). Mustafa Nuri Paşa'nın Kıbrıs seferi anlatımı ile Mülkiye Mektebi müdürü ve son vakanüvis olan Abdurrahman Şeref'in (1853-1925) yazdığı *Tarih-i Devlet-i Osmanîyye*'deki (2 cilt, İstanbul 1309-1312 (1892-1894) anlatım hemen hemen aynıdır (karşılaştır: Abdurrahman Şeref, *Tarih*, I, 264).

¹³ Hammer ve onun çalışmaları hakkında Franz Babinger'in şu makalesine bkz. 'Hammer-Purgstall', *Österreichisches Biographisches Lexikon, 1815-1950*, II, Graz, 1950, s. 165-168.

¹⁴ Paris 1835-1843, 18 cilt. Hammer'ın tarihinin bazı bölümleri İtalyanca (1821-31) ve Yunanca'ya (1870-74) da çevrilmiştir. Türkçe'ye ilk çevirisi Mehmed Ata tarafından

çevrildi ve bundan sonra, bu eser, yabancı dili iyi bilen çok sayıdaki Osmanlı bilim adamı tarafından kullanıldı. Şimdi, birçok bakımdan eskimiş olmasına rağmen, Hammer'ın 'Tarih'i halâ değerlidir. Zira yazar, bugün bile hala basılmamış olan bir çok Osmanlı kaynağını kullanmıştır.

Hammer'ın başarısının yegâne özelliği, Şark kaynaklarını yoğun şekilde kullanılmasıdır. Bu da Osmanlı bilim adamlarının beğenisini kazanmaktadır. Osmanlı bilim adamları için halâ çok çekici olan bu çalışma, o dönemde oluşturulmuş olan çok sayıdaki Batı kaynağı ile örneğin, hikâye türünden önemli bir kaynak olan Kıbrıs seferinin anlatımında olduğu gibi, birleştirilmiştir.¹⁵

Bu bağlamda, Hammer, zengin Sefarat Yahudi banker Yasef Nassi'yi¹⁶ tanıtır ki, bu zatı, Türkiyeli meşhur Yahudi tarihçi Abraham Galante (1873-1961), 'tarihin ilgi çekici kişilerinden biri, özellikle Türkiye Yahudileri açısından' şeklinde değerlendirmektedir.¹⁷

Hammer'ın anlattığı hikâye, halâ gözde olan bir iddianın kaynağı olmuştur: Selim, 'neşeli arkadaşı' (Creasy) Yasef Yassi'nin bolca tedarik ettiği Kıbrıs şaraplarına düşkündür, bu yüzden de Kıbrıs seferine karar vermiştir. Çünkü ve bu şarabın devamlı olarak tedarik edilmesini istemiştir.¹⁸

Dürüst bir tarihçi ve genel olarak da Türk karşıtı duygulara yabancı olan Hammer, bu bölümde, bu mesele ile ilgili olarak, bazı aşırı keskin eleştiriler yapmıştır. Ebussuud'un fetvasını özellikle aşırı kötü bulmuştur. Onun 'Tarih' kitabı, bu fetvanın bir çevirisini içermektedir. Zira Hammer, Osmanlı tarihçilerinin, 'tarih kitaplarını bu (fetva) ile kirletmekten utanmadıklarını'

---

yapılmış ve *Devlet-i Osmaniyye Taribi* adıyla 1913'te basılmıştır. Çeviri, 1947'de tamamlanmıştır. Sir Edward Shepherd Creasy (1812-1878), *The History of the Ottoman Turks: from the beginning of their empire to the present time*, 2 cilt, Londra 1854-56'da, alt başlıkta 'temel olarak Hammer'e dayandığını' belirtmiştir.

¹⁵ Kıbrıs seferiyle ilgili bölümün ilk sayfaları, Stephan Gerlach'ın *Tagebuch* ile Avusturya Arşivi'nde muhafaza edilen Venedik'in *relaçioni* gibi Batı kaynakları üzerine temellendirilmiştir.

¹⁶ En eski Osmanlı vakayinameleri, Yasef Nassi'nin alakasını zikretmezler. Meşhur yerel tarihçi Arşimandirit Kyprianos *Historia chronologiki tés Kyprou*, Venedik 1788'de (yeniden basımı, Lefkoşa 1971) Nassi'den söz etmez.

¹⁷ Abraham Galante, *Don Joseph Nassi, Duc de Naxos d'après de nouveaux documents*, Constantinople 1913, s. 25

¹⁸ GOR, III, 564. Modern Türk bilim adamları tarafından kabul edilmeyen bu görüş Rıza Nur'a (1879-1943) oldukça makul görünmüştür. 12 ciltlik *Türk Taribi* kitabında (İstanbul 1924-26), şu ifadelerle üzüntüsünü belirtir: 'bir kaç şişe Kıbrıs şarabı için fiçılarla Türk kanı akıtıldı ve hazine israf edildi. (III, s. 22). Ayrıca, karşılaştır, Stanford J. Show, *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey, I*, Cambridge University Press, 1976, s. 178. 'Don Yasef, Kıbrıs'ın nefis şaraplarından hoşlanan Selim'i Kıbrıs seferine ikna etmek için çok fazla çaba harcamadı'.

söyler.¹⁹ Görüleceği gibi, başka bir eleştiri ile de, İspanya'daki Müslüman kardeşlere ihanet ettikleri için Sultan ve danışmanlarını suçlar. İspanya'dan kovulan Müslümanları desteklemek dinî bir vecibe olmasına rağmen, Venedik dukaları ile Kıbrıs şarabı daha üstün gelmiştir ve Kıbrıs'ın fethine karar verilmiştir.²⁰

Tabip ve mütebahhir Hayrullah Efendi²¹ (1820-1866), Batı kaynaklarını yoğun bir şekilde kullanmış olan ilk modern tarihçidir. Başka görevlerinin yanı sıra, Hayrullah Efendi, yeni kurulmuş olan Osmanlı Bilimler Akademisi'nin (*Encümen-i Daniş*) de başkan yardımcısıydı. Josef von Hammer de bu akademinin muhabir üyelerinden biriydi. Hayrullah Efendi, Hammer'ın 'Tarih'inin, ilk cildi 1850'de basılan kendi kitabı *Devleti Aliyye-i Osmaniyye Taribi'nden* daha anlaşılır olduğunun farkına vardı. Kıbrıs seferi ile ilgili kısımda Yasef Nassi'nin alakasını belirtmemesine rağmen, Mısır'dan Şehzade Selim'e gönderilen bazı hediyelerin Kıbrıs Şövalyeleri (!) tarafından ele geçirildiğini yazarak, geleneksel izah ile kendisini tatmin ederken, diğer taraftan da, İspanyol Müslümanlarının elçisine yardım edilmemesi meselesini de insanî duygular ve hamiyet gereksinimi ile izah etmiştir.²²

Diğer taraftan, başka bir mütebahhir, sözlükbilimci, Moliér'i çeviren ve veziriazam Ahmed Vefik Paşa (1823-1891), ilk baskısı 1869'da yapılan *Fezleke-i Tarih-i Osmanî* isimli kitabında, Kıbrıs'ın fethine çok kısa değinerek, 'Naksa, Paros ve Andros beyi açgözlü Yasef Nassi'yi', yersiz bir bahane ile Sultan'ın Venedik Cumhuriyeti'ne savaş ilan etmesini ayarladığından dolayı suçlamıştır.²³

İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra (1908) basılmış olan tarih ders kitapları benzer bir yol izler. Ahmed Rasim'e (1864-1932) göre, bir kez daha, Osmanlıların Kıbrıs'ı fethetmeye kışkırtan kişi Yasef Nassi'dir. Aşırı üretken bir yazar olan ve *homme de lettres* olarak da bilinen Ahmed Rasim, Hammer'in

¹⁹ GOR, III, 566: 'Da...die osmanischen Geschichtsschreiber sich nicht geshämt damit die (Treulosigkeit) ihrer Annalen zu brandmarken'. Bu fetvanın özgün metni, Peçevî'de bulunmaktadır, *Tarib*, I, s. 486 ve Katip Çelebi'nin *Tuhfet ül-Kibar fi Esfar il-Bihar*, İstanbul 1141 (1729), ypr: 40'da. Ignatius Mouradgea D'Ohsson (Muradyan Tosunyan, 1740-1807) tarafından bunun Fransızca bir çevirisi, *Tableau général de l'Empire ottoman* (7 cilt, Paris, 1788-1824, V, s. 73'de verilmiştir.

²⁰ GOR, III, 567: '...der Regligionspflicht der Unterstützung vertriebener Moslimen wog die Lust nach venezianischen Ducaten und cyprischem Weine vor, und beschlossen ward die Eroberung von Cypern'. Veziriazam Sokollu Mehmed Paşa, İspanya'ya karşı bir seferi yönetmek için boş yere uğraştı.

²¹ Hayrullah Efendi hakkında Ercümen Kuran'ın şu maddesine bkz: 'Khayrullah', *Encyclopedia of Islam*, second edition, IV, s. 1153

²² Karşılaştır: *Tarib*, XII, s. 33.

²³ Karşılaştır: *Fezleke*, İstanbul, Matbaa-i Osmaniyye, 1302 (1885), s. 108. Ahmed Vefik Paşa hakkında şu maddeye bkz. J. Deny, 'Ahmad Wafik Pasha', *Encyclopedia of Islam*, second edition, s. 298. Karşılaştır, ayrıca, Kuran, 'Ottoman Historiography', s. 424-25.

‘Tarih’ine çok aşinaydı ve hatta Sultan Selim’in Yasef Nassi’ye verdiği ünlü vaadi, kendisinin ‘Osmanlı Tarihi’ne²⁴ de koymuştu: ‘Eğer dileklerim kabul olursa (Kıbrıs fethedilirse), sen Kıbrıs kralı olacaksın’.²⁵ Bab-ı Âli tercümanı ile Venedik Cumhuriyeti’ne gönderilen Kubad Çavuş’un görevinin ve şikâyetlerinin açık ve samimi şekilde bir göz boyama olduğundan söz edilmiştir.

Ahmed Rasim’in çağdaşı Ahmed Reşid, Kıbrıs’ın fethini coğrafi nedenlere bağlayan ilk kişidir: ‘Etrafı Osmanlı hududuyla tamamen çevrili olduğundan dolayı adanın yabancıların elinde olması Osmanlı siyaseti açısından zarar verici görünüyordu. Şövalyeler Rodos’tan çıkarıldıktan sonra, bu yer (Kıbrıs) ikinci bir Rodos olmuştur’.²⁶

Memur yetiştiren meşhur Mülkiye Mektebi’nde tarih hocası olan Ali Reşad²⁷ (1877-1929), diğerleri gibi, temel olarak stratejik sebepleri ileri sürer. Cumhuriyet’in ilk yıllarında yayınladığı tarih ders kitaplarından birinde şöyle yazar: ‘Türkler tarafından tamamen fethedilen Ege denizindeki Kıbrıs ve Girit adaları, Venedik’e aitti. Bu adaların limanları, Hristiyan korsanlara açık idi. Osmanlı deniz yolu üzerindeki bu iki ada, Venediklilerin elinde olduğu ve Hristiyan korsanlara sığınak olarak hizmet ettiği sürece, Rodos’un fethi için yapılan fedakârlıkların boşa gitmediği görüldü...Şüphesiz, bir gün Kıbrıs da ele geçirilecekti. Mısır, Suriye ve Anadolu arasında stratejik bir noktada yer alan Kıbrıs’ın fethedilmesi, o zamandan beri, özellikle arzu edildi. Sultan, Venedik ile savaşa karar verdi’.²⁸

Bu anlatım, dönemin en etkili tarih kitaplarından biri olan Mehmed Murad’ın *Tarih-i Ebu’l-Faruk*’taki²⁹ anlatımla bazı göze çarpan benzerlikler gösteriyor. Bazı çağdaşları³⁰ tarafından ‘entelektüel sınıfların idolu’ olarak

²⁴ *Resimli ve haritalı Osmanlı tarihi*, 4 cilt, İstanbul 1326-8 (1910-12). Ahmed Rasim hakkında bkz. Sabri Esat Siyavuşgil, ‘Ahmed Rasim’, *İslam Ansiklopedisi*, I, s. 200-202. İstanbul doğumlu olan Ahmed Rasim, Kıbrıs kökenliydi. Babası tarafından Kıbrıs’taki ünlü Menteşeoğullarına mensuptu.

²⁵ *Resimli ve haritalı Osmanlı tarihi*, 1, s. 103.

²⁶ Ahmed Reşid, *Haritalı ve Resimli Mükemmel Tarih-i Osmani*, 2 cilt, İstanbul, Artin Aşaduryan ve Mahdumları Matbaası, 1328 (1912), I, s. 103.

²⁷ Bkz. Ali Çankaya, *Son Asır Türk Tarihinin Önemli Olayları Birlikte Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, III, Ankara, 1968-69, s. 745-49. Bu eserde, Ali Reşad’ın 1899-1930 yılları arasında basılmış tarih yazımı çalışmalarından 46’sı liste halinde verilmiştir.

²⁸ *Yeni Tarih-i Umumi*, III, İstanbul, Yeni Matbaa, 1341 (1925), s. 67.

²⁹ *Tarih-i Ebu’l-Faruk*, Cilt: ?, İstanbul 1325-1332 (1909-1916). Mehmed Fuad, oğlu Faruk’un (Tahazâde Ömer) şerefine, Arapça ‘Ebul-Faruk’ adını benimsedi. Osmanlılarda oldukça nadir bir uygulamadır.

³⁰ Ahmed Emin (Yalman), *The Development of Modern Turkey as Measured by its Press*, New York, 1914, s. 65. Mehmed (Mizancı) Murad, Dağıstan’da doğdu, ilk ve orta eğitimini Rusya’da tamamladı. 1873’te İstanbul’a geldi. Çıkardığı *Mizân* gazetesinden dolayı

tanımlanan Mehmed (Mizancı) Murad (1853-1914) da, adanın stratejik ve coğrafi önemini belirtir. Ayrıca, adanın İslamî geçmişinden ve Venediklilerin Osmanlılara haraç ödemeleri gerektiğinden ve adanın korsanlar için bir sığınak olduğundan dolayı, bu sebeplerin adanın fethi için yeterli olduğundan söz eder. Ne yazık ki, Mizancı, bu seferin, din ve devlet için yapılmadığına halkın ikna edildiğini, ama bir içki meclisinde serseri bir Yahudi'ye verilmiş bir vaadin sonucu olduğunu söyler.³¹

Diğer taraftan, Mehmed Murad'ın, Hammer'in yaptığı eleştirilerden derin bir şekilde etkilenmiş olduğu görülmektedir ki, kendisi, Hammer'in anlatımını bazen neredeyse körü körüne izlemiştir. İspanyol Müslümanlarına gelince, Mizancı Murad, 'açgözlü Yahudi Yasef Nassi'nin bu ricası, zavallı milyonların (İspanyol Müslümanları) yardım çılgınlığından daha geçerli görüldüğünden şikâyet eder.³²Ebussuud'un fetvası, İslam ve Osmanlılık için bir fırsat olarak görülmüştür: 'Batıların, bizim din ve medeniyetimize, bu hukukî ihlalden bakmaları ve tanımlamalarına hak verilmelidir'.³³

Bu bağlamda, Lala Mustafa Paşa'nın Marc Antonio Bragadino'ya davranışına da çok benzer tarzda bakılmıştır. Güvenli bir yolculuk sözü üzerine Osmanlı komutanına teslim olmasına rağmen canlı canlı derisi yüzülen Venedik Mağusası'nın cesur komutanı Bragadino'nun maruz kaldığı bu işkence, Hammer tarafından, daha çok, şehitlik açısından tanımlanmıştır. Peçevî hariç, eski Osmanlı vakanüvisleri ve on dokuzuncu yüzyıl tarihçileri, Bragadin'in (onun ilk adı çok nadir belirtilmiştir) idam edilmesiyle ilgili çok ayrıntılı bir anlatım yapmazlar ve onun idam cezasına çarptırılmasını, onun kötü ve ahlaksızca hareketinin yasal bir karşılığı olarak sayarlar. Hayrullah Efendi, Bragadino (*Brakadino*) ve ona bağlı komutanların idamının, Frenk tarihinde oldukça (tesirlice) bir şekilde tasvir edildiğini hatırlar. Bununla beraber, bu idamın, İspanyolların Arapları katlettiği kadar korkunç olmadığını ilave eder. Yine de şu itirafta bulunur: 'Mustafa Paşa bunları bu şekilde katletmeseydi, daha iyi olabilirdi.'³⁴

Ahmed Rasim, eski sadrazam Kıbrıslı Kâmil Paşa'nın³⁵ (1832-1913) yazdığı *Tarih-i Siyasiyye-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye* kitabından, Bragadin'in işkence

---

'Mizancı' lakabını aldı. Mehmed Murad hakkında bkz. Birol Emil, *Mizancı Murad Bey, Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1979.

³¹ *Tarih-i Ebu'l-Faruk*, III, s. 335.

³² *Tarih-i Ebu'l-Faruk*, III, s. 340.

³³ Aynı kitap.

³⁴ *Tarih*, XII, s. 39.

³⁵ *Tarih-i Siyasiyye-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 3 cilt, İstanbul, Matbaa-i Ahmed İhsan, 1325-1327 (1909). Lefkoşa doğumlu Kıbrıslı Kamil Paşa, *Tarih-i Siyasiyye-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye* kitabında, Kıbrıs'ın fethiyle ilgili oldukça geniş biçimde ilgilenmiştir (1. cilt, s.

görmesi ile ilgili uzun bir alıntıyı, kendi kitabına koymuş ve ünlem işaretiyle şu yorumu yapmıştır: ‘Ne vahşet!’³⁶

Mehmed Murad, Bragadin’in Müslümanları idam etmesi ile İspanyollar tarafından yapılan daha büyük gaddarlıkları belirtmeyi ihmal etmemiştir. Ancak, Lala Mustafa Paşa’nın zalimâne ve hainâne tepkisinin de alçakça ve adice olduğunu yazmıştır. O, genellikle, asgari derecede, yatıştırıcı bir tavrı benimsemiştir. Mehmed Murad’a göre, Lala Mustafa Paşa, eziyet ve zalimlikten hoşlanan ‘Moskoflu’ biri olduğu için müdafaa edilemez. Çarlık Rusyasından gelen göçmenlerin Rus karşıtı bu tutumu, onun şu sözlerinden belli olmaktadır: ‘İslam ve Osmanlılık, onun Slav kökenini temizleyemedi ve ayar veremedi’.³⁷

Mehmed Murad, şu gerçeğin farkındaydı: birçok tarihçi, o dönemin genel özelliği olan utanç verici fiil ve suçların kanıt olarak ortaya dökmüştü, ama bu işlere Osmanlıların katkısı nispeten daha az olarak telakki edildi. Ama ‘Ali’nin günahı Veli’nin günahından nispeten daha az olsa bile, günah, günah olduğundan dolayı asla affedilemezdi’.³⁸

Görüldüğü gibi, Mehmed Murad, daha önce başka birinin yapmadığı kadar çok alingan şekilde, Batılıların Kıbrıs’ın seferi anlatımıyla ilgili açıklamalarına ve onların imalarına tepki göstermiştir. Tartışmalı hususlarla ilgili olarak her iki tarafın ileri dürdüğü iddiaları bilmektedir. Ama hem yapılan zulmü hem de anlaşma ihlal edilmesini haklı çıkarmaya uğraşmamıştır. Aksine, hem Ebussuud’u hem de Lala Mustafa Paşa’yı eleştirmiştir. Mehmed Murad’ın gözünde, bunları onursuz yapan, sadece bunların yaptıkları faaliyetleri değil, aynı zamanda Müslümanlar ile Osmanlıların isim ve şerefine utanç getirmeleriydi.

Mehmed Murad, büyük bir tarihçi addedilemez.³⁹ Mehmed Murad iddialı olmasına rağmen, 19. ve 20. yüzyılın başlarındaki modernist öncülleri gibi, Kıbrıs’ın fethi ile bildiklerimize katkısı aksine çok azdır. Onun Yasef Nassi’ye atfettiği rol, açıkçası abartılı⁴⁰ ve önyargılıdır ve diğer bilgiler ise tamamen

---

263-71). Onun kitabı yoğun bir şekilde Hammer’in ‘Tarih’ine bağlı olmasına rağmen (kitabının önsözünde açık bir şekilde temel kaynaklardan birinin Hammer’in Tarihi olduğunu belirtir), eski Osmanlı vakanüvislerinin anlatımlarını da kitabına eklemiştir.

³⁶ *Resimli Osmanlı Tarihi*, I, s. 305. Bu alıntı, *Tarih-i Siyasi*, I, s. 367-68’den.

³⁷ *Tarih-i Ebu’l-Faruk*, III, s. 346. Lala Mustafa Paşa, Boşnak kökenliydi.

³⁸ Aynı eser, s. 348.

³⁹ Karşılaştır: Mükrimin Halil Yinanç’ın *Tarih-i Ebu’l-Faruk* hakkındaki hükmü: ‘Felsefi bir tarih yazmak iddiası ile çıkarak amiyane ve aynı zamanda cahilane bir kitap vücuda getiren...bu zatın bugün tarih noktayı nazarından ilmî hiçbir kıymeti yoktur. (Tanzimat’tan Meşrutiyet’e kadar bizde tarihçilik, *Tanzimat*, I, 1940, s. 581).

⁴⁰ Tüm Osmanlı tarihçileri Yasef Nassi’nin rolünü olumsuz görmezler. Salih Safvet, *Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası*, III, 1912, s. 982-93’teki ‘Yusuf Nassi’ başlıklı makalesinde, Yasef Nassi’nin, İstanbul’da kendisini yirmi yıl daha önce kabul ettirseydi,

Hammer'in anlatımıdır. Bununla beraber, dürüst olmak gerekirse, onun temel arzusu, etkileyicidir. 'Zirvedeyken İnebahtı'da⁴¹ sıkıntısını çektiğimiz felaketin ahlakî sebeplerinden biri, Osmanlı ve İslami adet ve rflerden sapma olmalıdır'. Kabul edilmelidir ki, Mehmed Murad en azından belli bir tarihsel bakış açısına sahiptir.

---

uğursuz kapitülasyonlara temel olan ve örnek oluşturan 1536 tarihli Fransız-Türk anlaşmasını engelleyebileceğini üzüntüyle belirtir.

⁴¹ *Tarih-i Ebu'l-Faruk*, III, s. 335.

